

JAN KŘIPAČ / 18. 4. 2016

Dobrý voják Švejk

Asi nejznámější filmová podoba Osudů dobrého vojáka Švejka za světové války vznikla před šedesáti lety. Dvojdílnou adaptaci románu Jaroslava Haška s Rudolfem Hrušínským v hlavní roli natočil Karel Steklý. Národní filmový archiv oba filmy digitálně restauroval a chystá se je v průběhu jara uvést do kin.

Před Steklým se o zfilmování románu pokusilo několik českých i zahraničních režisérů. První verze začaly vznikat už v němé éře. Majitelem práv na dramatizaci i filmový převod byl divadelní podnikatel – a bývalý filmový režisér – Antonín Fencel, který s Jaroslavem Haškem uzavřel smlouvu těsně před jeho smrtí v roce 1923. Fencel následně podstoupil práva na zfilmování prvního dílu románu Karlu Lamačovi. Ten do hlavní role obsadil Karla Nolla, který hrál předtím s úspěchem Švejka v několika divadelních inscenacích. Scénář k filmu napsal Václav Wasserman.

Po Dobrému vojáku Švejkovi (1926) nakonec trojice Lamač – Wasserman – Noll natočila ještě pokračování Švejk na frontě (1926). Noll, který měl od Haška písemné ztvrzení, že jedině on může ve filmu představovat jeho postavu, se pak objevil ve snímcích Švejk v ruském zajetí (1926) Svatopluka Innemanna a Švejk v civilu (1927) Gustava Machatého. Tato adaptace už však byla vytvořena podle předlohy Karla Vaňka, který se pokoušel završit děj Haškova nedokončeného románu.

Za zvukové éry se k původní předloze vrátil Martin Frič. Ke spolupráci na Dobrému vojáku Švejkovi (1931) přizval opět scenáristu Václava Wassermana, zesnulého Karla Nolla však nahradil Saša Rašilov. Karel Lamač se švejkovskou tematikou nechal inspirovat ještě jednou, když za druhé světové války natočil ve Velké Británii volnou variaci Švejk bourá Německo (1943). Příběh přesadil do současnosti a z Haškova hrdiny učinil záškodného sluhu velitele gestapa. Protinacistické vyznění měla i jiná dobová aktualizace: v sovětském filmu Sergeje Jutkeviče Švejkova nová dobrodružství (1943) je Švejk naverbován do německé armády na Balkáně, kde však začne pomáhat

partyzánům a sní o potrestání Hitlera.

Asi nejlépe vystihl charakter předlohy Jiří Trnka ve svém kongeniálním zpracování *Dobrý voják Švejk* (1954). Z Haškova románu vybral pouze tři epizody, které převedl do svébytného výtvarného jazyka a zároveň zachoval literární specifika předlohy v komentáři čteném Janem Werichem.

Hledisko maximální věrnosti vůči předloze co do zachování postav a dějového pořádku zvolil při své adaptaci také Karel Steklý. V prvním dílu, pojmenovaném rovněž *Dobrý voják Švejk* (1956), se proto objeví všechny známé epizody před Švejkovým odvelením na frontu: zatčení v hospodě U kalicha, policejní výslech, odvod na vojnu, služba u feldkuráta Katze a nadporučíka Lukáše a přeložení do Českých Budějovic.

Film byl vyroben v barrandovské tvůrčí skupině Feix – Daniel. K hereckým zkouškám na hlavní roli byli pozváni Rudolf Hrušínský, Rudolf Deyl ml., Lubomír Lipský a Karel Hrdý, který hrál Švejka ve Východočeském divadle Pardubice. Nakonec byl vybrán Rudolf Hrušínský, jehož výkon – spolu s herectvím Miloše Kopeckého v roli feldkuráta Katze – patří k vrcholným momentům filmu.

Dobrý voják Švejk měl světovou premiéru 6. července 1957, kdy otevíral 10. ročník Mezinárodního filmového festivalu Karlovy Vary. Jeho zařazení do hlavní soutěže – po bok filmů jako *Člověk na kolejích* Andrzeje Munka či *Pan profesor Hannibal Zoltána* Fábriho – však vyvolalo kritiku u části tehdejšího tisku. Například Ivan Dvořák do čtrnáctideníku Kino napsal: „Mnohem méně pochopitelné je, proč odpovědní činitelé přiřkli právě tomuto filmu roli našeho representanta, když i povrchnímu znalci muselo být jasné, že patří jen k slabému průměru filmů, vyrobených u nás v období od IX. MFF.“[1] Za vhodnější kandidáty autor považuje např. *Neporažené* Jiřího Sequense, *Hru o život* Jiřího Weisse, *Hrátky s čertem* Josefa Macha, *Zářijové noci* Vojtěcha Jasného či *Ztracence* Miloše Makovce (kteří ovšem reprezentovali Československo na festivalu v Cannes).

Steklého film se nicméně ukázal jako vhodný obchodní artikl. Byl prodán do několika zemí komunistického bloku i na Západ. Určité pozornosti, která stojí za zmínku, se mu dostalo ve Francii. Levicový měsíčník *Les Lettres françaises* uveřejnil, že snímek měl původně zastupovat československou kinematografii v canneské soutěži, ale nakonec byl stažen – patrně kvůli „ostré satíře církevních poměrů.“[2] Na francouzské poměry

nebývale smělý antiklerikalismus připomíná rovněž časopis *Image et Son*, který si cení zejména překračování některých tabu v zobrazování společnosti („Celá scéna večírku u kuráta je satirickou opovážlivostí, na jakou divák hned tak nezapomene.“). [3] Slavný měsíčník *Cahiers du cinéma* pak snímek vsazuje do tradice filmové grotesky vedle děl bratří Marxů, Jerryho Lewise nebo *Hellzapoppinu*. Recenze na *Dobrého vojáka Švejka* vyšla v březnovém čísle ročníku 1959 v sousedství textů věnovaných např. *Vertigu* Alfreda Hitchcocka, *Krásnému Sergeovi* Clauda Chabrola, *The Naked and the Dead* Raoula Walshe či právě *Ztracencům* Miloše Makovce.

Dobrý voják Švejk (Československo 1956), scénář a režie: Karel Steklý, kamera: Rudolf Stahl ml., hudba: Jan Seidel, střih: Miroslav Hájek, hrají: Rudolf Hrušínský, Miloš Kopecký, František Filipovský, Svatopluk Beneš ad. Národní filmový archiv, 105 min. Premiéra restaurované verze: 21. 4. 2016.

Poznámky:

[1] Dvořák, Ivan, Setkání s festivalovým Švejkem. *Kino* 12, 1957, č. 17 (15. 8.), s. 271.

[2] Osudy dobrého vojáka Švejka ve francouzském tisku. *Československá kinematografie v zahraničním tisku*, 1959, č. 1, s. 22.

[3] Osudy dobrého vojáka Švejka ve francouzském tisku. *Československá kinematografie v zahraničním tisku*, 1959, č. 3–4, s. 24.